

SAĞLIK BİLİMLERİ FAKÜLTESİ

SAĞLIK YÖNETİMİ BÖLÜMÜ/LİSANS

SAY126-SAĞLIK ve TOPLUM

Dr.Öğr.Üyesi, Nurcan COŞKUN US

SAĞLIK SOSYOLOJİSİ VE TÜRKİYE'DE GELİŞİMİ

SAY126-SAĞLIK ve TOPLUM

Hafta-3

Dersin İçeriđi

- 19. yy. Avrupasında Sağlık Sosyolojisinin Kökleri
- Birleşik Devletler'de Sağlık Sosyolojisi
- 20. yy. Avrupasında Sağlık Sosyolojisi
- Türkiye'de Sağlık Sosyolojisi
- Sağlık Sosyolojisinin Konusu

Öğrenme Çıktılarımız;

- Friedrich Engels ve Emile Durkheim'in neden sağlık sosyolojisinin köklerini oluşturduğunu öğrenebilecek,
- Tıpta sosyoloji ve tıbbi sosyoloji ayrımını kavrayabilecek,
- Türkiye'de sağlık sosyolojisi ile ilgili öncü çalışmaları öğrenebileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- 19.yy.Avrupasında Sağlık Sosyolojisinin Kökleri
- Birleşik Devletler'de Sağlık Sosyolojisi
- 20.yy. Avrupasında Sağlık Sosyolojisi
- Türkiye'de Sağlık Sosyolojisi

Önerilen Kaynak

- Cirhinlioğlu, Z. (2012). Sağlık sosyolojisi. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Adak, N. Ö. (2002). Sağlık Sosyolojisi, Kadın ve Kentleşme. Birey Yayıncılık.
- Sarı, Ö., & Atılgan, G. (2012). Sağlık sosyolojisi: hastalık ve sağlığa ilişkin kavramsal tartışmalar. Konya: Karatay.
- Sağlık Sosyolojisi, Mevlüt Özben ve İsmail Öz, Editör, Atatürk Üniversitesi AÖF Yayınları, Erzurum, ss.1-25, 2016
- T. Gönç Şavran, "Sağlık Sosyolojisinde Temel Yaklaşımlar ve Teoriler," In Sağlık Sosyolojisi , Erzurum: Atatürk Üniversitesi AÖF Yayınları, 2016, pp.1-23.
- T. Gönç Şavran, "Hasta Hakları ve Eşitsizlik," In Sağlık Sosyolojisi , Erzurum: Atatürk Üniversitesi AÖF Yayınları, 2016, pp.1-25.

19.YÜZYIL AVRUPASINDA SAĞLIK SOSYOLOJİSİNİN KÖKLERİ

- Friedrich Engels ve Auguste Comte, sağlık sosyolojisi bağımsız bir disiplin hâline dönüşmeden önce sağlık üzerine dolaylı ilk yazıları yazan sosyologlardır.
- Engels "İngiltere'de İşçi Sınıflarının Durumu" adlı incelemesinde endüstri şehirlerinde yoğun bir nüfus artışının meydana geldiğini belirtir. Söz konusu yığınlar proletaryanın öncülleridir ve hayatta kalabilmek için ellerinde bulundurdıkları tek şey ise emekleridir.

19.YÜZYIL AVRUPASINDA SAĞLIK SOSYOLOJİSİNİN KÖKLERİ

- Durkheim ise "İntihar" adlı çalışmasında sağlık konusuna değinmiştir. Durkheim, intiharı, toplumsal birlik problemi ve toplumsal bağlarla ilişkilendirir.

BİRLEŞİK DEVLETLER'DE SAĞLIK SOSYOLOJİSİ

- Sağlık sosyolojisi ifadesi ilk kez tıpçılar tarafından kullanılmıştır.
- II.Dünya Savaşı'ndan sonra 1950'lerin başlarında sağlık sosyolojisi ABD'de bağımsız bir disiplin haline gelmiştir.
- Robert Straus sağlık sosyolojisini sosyologların konumu ve bu konumun ortaya çıkardığı eyleme göre iki alana böler: tıpta sosyoloji ve tıbbi sosyoloji.
- Tıpta sosyoloji birçok farklı disiplinden gelen kavramların, tekniklerin ve personelin bütünleşmesini içeren ortaklaşa araştırma ya da öğretimden oluşur.

20.YÜZYIL AVRUPASINDA SAĞLIK SOSYOLOJİSİ

- 1960'ların başında Fransız düşünür Micheal Foucault tarafından gerçekleştirilir. Post-yapısalcı düşünce çerçevesinde Foucault'nun çalışmalarının sağlık sosyolojisi açısından önemi “beden” üzerinde toplanır.
- Sağlık sosyolojisi literatürüne kattığı eserler ise 1961'de “Deliliğin Tarihi”, 1963'te “Kliniğin Doğuşu” ve 1976'da “Cinselliğin Tarihi”dir.
- Pierre Bourdieu'nun 'Eril Tahakkümü' bu dönemin önemli eserleridir.

20.YÜZYIL AVRUPASINDA SAĞLIK SOSYOLOJİSİ

- Foucault, hastalıkları doğada yer alan patolojik bir durum olarak değil, toplumsal ve tarihsel süreçlerin bir sonucu olarak görür.
- Bu noktada eşcinsellik dinsel inanç sisteminde günah, psikolojide bir davranış bozukluğu ve modern tıpta bir cinsel tercih olarak görülür.
- Güç ve bilgi arasındaki yakın ilişkiye de değinen Foucault, bilgiyi bilimsel bir sistem içerisine yerleştirmenin 19.yüzyıl'ın sonunda doktorlara büyük bir saygınlık ve nüfus kazandırdığını belirtir.

20.YÜZYIL AVRUPASINDA SAĞLIK SOSYOLOJİSİ

- Foucault ile aynı dönemde çalışmalarda bulunmuş Pierre Bourdieu da dolaylı yollardan sağlık sosyolojisi çalışmalarına kaynaklık eder.
- Bu noktada özellikle Jean-Claude Passeron ile birlikte 1964'te yayımladıkları eğitim merkezli “Varisler” isimli çalışması dikkat çeker.
- Bourdieu ve Passeron çalışmalarında Fransız yükseköğretim kurumlarında temsil edilen öğrencilerin daha çok üst sınıf çocukları olduğu gerçeğini çok keskin bir sol eğilime yönelmeden kültürel sermaye aktarımı üzerinden anlatır.

20.YÜZYIL AVRUPASINDA SAĞLIK SOSYOLOJİSİ

- Bourdieu'nun bedene yönelik en önemli çalışması ise 1998'de yayımlanan “Eril Tahakküm”dür. Toplumsal cinsiyete (gender) odaklanan eser erkek egemenliğinin tarihsel yapılarını algılamamıza yardımcı olur.
- Bu bakış feminist teorilerin yanın da sağlık sosyolojisi açısından hemşireliğin neden genellikle bir kadın işi olarak görüldüğünün cevaplanmasına yardımcı olur.
- Son olarak 1986 yılında Alman sosyolog Ulrich Beck (2011) “Risk Toplumu”adlı çalışmasıyla sağlık sosyolojisi çalışmalarına farklı bir yönelim getirir.

TÜRKİYE'DE SAĞLIK SOSYOLOJİSİ

- Batı Sosyolojisi'nin gelişim sürecinde sağlığa yönelik bir alt disiplinin gecikmeli olarak ortaya çıkışı, imparatorluktan cumhuriyete dönüşen Türkiye açısından da benzer bir durum oluşturur.
- İronik bir şekilde Avrupa tarafından “hasta adam” olarak görülen Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu kötü gidişe bir çare bulma düşüncesinin sonucu olarak temellenen Türk Sosyolojisi'nin sağlığı merkeze alan çalışmaları yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren şekillenmeye başlar.
- Bu şekillenişin ilk evreleri Mahmut Tezcan tarafından hazırlanan sosyoloji bibliyografyasında, tıp sosyolojisi başlığı altındaki 43 akademik yayınlara gerçekleşir. Ancak Robert Straus'un tıpta

TÜRKİYE'DE SAĞLIK SOSYOLOJİSİ

- Robert Straus'un tıpta sosyoloji ve tıbbi sosyoloji ayrımı burada da söz konusudur.
- Tezcan'ın listesinde yer alan çalışmalar çoğunlukla tıpçılar tarafından ortaya konur. Hamdi Dilevurgun, Rasim Adasal, Nusret Fişek gibi tıpçılar bu isimlerden bir kaçını oluşturur.
- Tıpçılar tarafından ortaya konan söz konusu yayınlar göz önüne alındığında, Batıdakine benzer bir şekilde Türk Sağlık sosyolojisi'nin bu dönemdeki önde gelen ilgi alanının akıl sağlığı olduğu görülür. Listede sosyolog kimliğiyle yer alan Orhan Türkdoğan ise Türkiye'de sağlık sosyolojisi açısından ilk önemli çalışmayı gerçekleştirir.
- **Bu çalışma 1966 yılında “Erzurum Bölgesinde Sağlık-Hastalık Probleminin Sosyal Yönden Araştırılması” adlı doçentlik teziyle ortaya konur. Yine aynı yıl Türkdoğan'ın “Türk Köy Sosyolojisine Yardımcı Olması Bakımından Medikal Sosyoloji, Saha ve Problemleri” adlı makalesi sağlık sosyolojisi disiplininin sınırlarını belirlemeye yönelik bir deneme olması açısından önem taşır.**

TÜRKİYE'DE SAĞLIK SOSYOLOJİSİ

- 1970'lere gelindiğinde bu disiplinde herhangi bir çalışma ortaya konmazken 1982'de Aytül Kasapoğlu, “Sağlık Örgütlerinde Personelin Sosyal İlişkileri” adlı doktora teziyle literatüre katkı sağlar. Kasapoğlu'nun teziyle birlikte 1990'lı yılların başına kadar sürecektir bir zaman diliminde ortaya koyduğu bir dizi çalışma da 1999'da Mehmet Ecevit tarafından yayına hazırlanan, “Sağlık Sosyolojisi “Türkiye’den Araştırmalar” başlığı altında toplanarak bir araya getirilir.
- 1989'da Bahattin Akşit ve Belma Akşit'in “Bebek ve Çocuk Ölümünün Sosyo- kültürel Belirleyicileri” adlı çalışması yayımlanır. Bunu UNICEF'in desteğinde yayımlanan “Temel Sağlık Hizmetlerinde Toplum Katılımı: Antalya'nın Bir Gecekondu Bölgesinde Hızlı Antropolojik Bir Araştırma” (1994) adlı çalışma takip eder.

TÜRKİYE'DE SAĞLIK SOSYOLOJİSİ

- 1996'da Sezgin Kızılçelik'in "Türkiye'nin Sağlık Sistemi-Bir Medikal Sosyoloji Denemesi" ve 2002'de Nurşen Özçelik Adak'ın "Sağlık Sosyolojisi- Kadın ve Kentleşme" adlı sonradan kitaplaştırdıkları doktora tezleriyle de literatüre katkı sağlanır.
- Makro sosyolojik bir bakış açısına sahip olan Kızılçelik'in çalışması, kuram olarak Parsons'ın geliştirdiği genel sistem teorisine dayanır. Bu noktada çalışmasında bir alt sistem olarak sağlığı ele alan Kızılçelik, uygulamalı bir sosyolojik çözümleme sunar. Adak da kadını merkez alan çalışmasında Kızılçelik gibi uygulamalı bir çözümleme gerçekleştirir.
- Türkiye'de sağlık sosyolojisinin gelişiminde önemli safhalardan biri de 1998'de Sağlık İçin Sosyal Bilimler Derneği'nin kurulmasıyla yaşanır.
- Kuruluş amacını, "Sosyal Bilimler bilgi ve yöntemlerini sağlık alanına uygulayarak bireylerin ve toplumun sağlık düzeyinin yükseltilmesine katkıda bulunmak" şeklinde ifade eden dernek, sağlık bilimleri ile sosyal bilimlerin kuramsal ve uygulamalı çalışma alanları arasında köprü oluşturmaya çalışır.

TÜRKİYE'DE SAĞLIK SOSYOLOJİSİ

- Sağlık sosyolojisinin akademik yönden genişleyen popülaritesi, 2001 Temmuz ayında Toplumbilim Dergisi'nin 13. sayısının bu alana yönelik özel bir sayıyı da çıkarmasına neden olur.
- Dergide halk sağlığı, geleneksel ve modern tıp ayrılığı, halk hekimliği, sağlık ve antropoloji ilişkisi, sağlıkta eşitsizlik, kadın ve ruh sağlığı, tımarhane ve rasyonelleşme ilişkisi, ötenazinin ele alınmasının yanı sıra Michel Foucault ve Talcott Parsons gibi isimlere ait çevirilere de rastlanır. Bu noktada çevrilmiş çok fazla eseri olmayan Parsons'ın “Sağlık ve Hastalık: Sosyolojik Bir Eylem Perspektifi” adlı makalesi, önem taşır.
- 2001 yılı içerisinde yayımlanan diğer bir çalışma ise Zafer Cirhinlioğlu'nun “Sağlık Sosyolojisi” isimli ders kitabıdır. Söz konusu çalışma, yaklaşık olarak beşyıl alanındaki tek ders kitabı olur.
- 2006'da Burhan Baloğlu'nun “Ekonomik ve Sosyolojik Bakış Açısıyla Sağlık ve Hastalık” ve 2012'de Sosyolog Özgür Sarı ve Doktor Kadir Gökhan Atılgan'ın birlikte kaleme aldıkları “Sağlık Sosyolojisi-Hastalık ve Sağlığa İlişkin Kavramsal Tartışmalar” isimli çalışmalar da literatüre eklenen diğer ders kitaplarıdır.

TÜRKİYE'DE SAĞLIK SOSYOLOJİSİ

- 2008'de Aytül Kasapoğlu'nun editörlüğünde “Madalyonun İki Yüzü: Hastalık ve Sağlık” adlı çalışma yayımlanır. Kanser, AIDS, diyabet, hepatit C, böbrek yetmezliği, MS, kronik bronşit ve astım gibi kronik hastalıkların yanı sıra menopoz ve hamilelik dönemine ilişkin uygulamalı çalışmaları içeren kitap, biyopsikososyal yaklaşım eşliğinde Aktör İlişkiler ağı Kuramı'na dayanır.
- Derinlemesine mülakatlarla toplanan veriler ise hastalardan, hastalıkları ve kendileriyle ilgili istenen çizimlerle görsel bir sosyoloji denemesine dönüşür.
- 2011'de Sosyoloji Araştırmaları Dergisi'nin güz ve bahar dönemlerine ait her iki sayısında sağlığa yönelik çalışmalar yayımlanır. Bunlar Zuhal Yonca Odabaş ve Günnur Ertong'un “Kuş Gribinin Sosyal Etkileri: Türkiye ve Endonezya Karşılaştırması” ve Şehriban Şahin Kaya'nın “Televizyonda Kadın, Sağlık ve Hastalık” adlı çalışmalardır.

SAĞLIK SOSYOLOJİSİNİN KONUSU

- Sağlık sosyolojisinin konusunun ne olduğuna yönelik ilk girişim Aytül Kasapoğlu (1999:362)'nin aktarımıyla Kerdal ve Merton tarafından yapılır.
- Bu sınıflamaya göre sağlık sosyolojisi dört noktada araştırmalarda bulunur. Bu noktalar şunlardır:
- Hastalık nedenleri ve çevre bilim
- Sağlığın korunması ve hastalığa tepkiler
- Sağlık olanaklarının örgütlenmesi
- Mesleki eğitim

SAĞLIK SOSYOLOJİSİNİN KONUSU

- Bu sınıflandırmanın daha geniş bir versiyonu ise David Mechanic (1978) tarafından yapılır.
- Hastalıkların dağılımı ve nedenleri;
- Hastalığa toplumsal ve kültürel tepkiler
- Sağlık hizmetinin sosyokültürel yanı
- Ölüm oranları
- Nüfus içerisinde hastalıkların görülme sıklığı
- Sağlık uygulamalarının örgütlenmesi
- Tedaviye yönelik mesleklerin sosyolojisi
- Hastane sosyolojisi
- Toplum sağlığı örgütlenmesi
- Toplumsal değişim ve sağlık hizmeti
- Sağlık hizmeti örgütlerinin karşılaştırılması
- Tıbbi eğitim
- Sağlık hizmetlerinin kullanımı
- Halk sağlığı
- Stres, hastalık ve bunlarla baş etme
- Değişen toplumsal davranışlara yönelik yeni teknolojiler
- Toplumsal psikiyatri
- Hukuksal ve etik konular
- Sağlık ekonomisinin toplumsal yönleri
- Davranış sorunları ve sağlık hizmeti
- Yarı profesyoneller
- Sağlık politikaları ve siyaset

SAĞLIK SOSYOLOJİSİNİN KONUSU

- Bryan S. Turner sağlık sosyolojisinin üç analiz düzeyinde incelenebileceğini belirtir. Bunlar sırasıyla **birey, mikro ve makro düzeylerdir**.
- Birinci düzeyde rahatsızlık deneyimi birey açısından ele alınır. Bunu yaparken de fenomenoloji ve sembolik etkileşimcilik gibi farklı sosyolojik perspektiflerden konuya yaklaşılr.
- İkinci düzey uzman meslek gruplarının bireyleri sınıflandırmak ve düzenlemek için kullandıkları hastalık kategorilerinin sosyal inşasına odaklanır.
- Son düzeyde ise sağlık hizmetlerinin toplumsal organizasyonları, devlet ve ekonomiyle ilişkileri ele alınır.

Teşekkür ederim.
Dr.Öğr.Üyesi Nurcan COŞKUN US
nurcan.coskun@omu.edu.tr

